

мы (ЭЭГ). Исходя из этого, амплитуду ритмов ЭЭГ предлагается использовать для объективной оценки эффективности сеансов консультирования.

Ключевые слова: психологическое консультирование, контент-анализ, ЭЭГ-потенциалы.

Level of negative affects in clients of psychological consulting, assessed based on content-analysis of narrative, correlates with amplitude of EEG rhythms. Thus, it is proposed to use amplitude of EEG rhythms for an objective effectiveness estimation of consulting sessions.

Keywords: psychological advising, content-analysis, EEG-potentials.

Панасенко Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СМИСЛОУТВОРЮЮЧИХ МОТИВІВ У ВИПУСКНИКІВ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

У статті аналізуються результати дослідження розвитку смислоутворюючих мотивів випускників інтернатних закладів у контексті вибору ними майбутньої професії. Обґрунтовується необхідність розроблення й впровадження в систему психологічного супроводу випускників спеціально розроблених профорієнтаційної та корекційно-розвивальної програм, завдяки яким учні отримують необхідні знання, вміння й навички для ефективної професійної діяльності в майбутньому.

Ключові слова: мотив, пізнавальні інтереси, спрямованість, смислоутворюючі мотиви, професія, профорієнтація.

Постановка проблеми. Загальний напрямок реформ економічного та соціального життя в нашій країні суттєво змінив ситуацію в галузі освіти, в системі життєвих цінностей, ієрархії вибору професії молодими людьми.

Професійне самоусвідомлення розпочинається вже в старших класах середньої школи. Учні-старшокласники перебувають у процесі пізнання й самооцінки своїх наявних якостей стосовно до майбутньої професії. Саме в цей період учні старших класів, особливо випускники, оцінюють наявні досягнення, планують напрямок і шляхи саморозвитку. До основних функціональних і структурних компонентів професійного самоусвідомлення обов'язково входить мотиваційний компонент. А смислоутворюючі мотиви визначають внутрішнє ставлення індивіда до діяльності як до особистісно значущої, займають провідне домінуюче положення в мотиваційно-смісловій сфері особистості, визначають загальну спрямованість діяльності, її місце в системі особистісних відносин і цінностей.

Метою статті є виявлення, на основі експериментального дослідження, особливостей розвитку смислоутворюючих мотивів у випускників школи-інтернату.

Для досягнення **мети** були поставлені такі **завдання**:

1. На базі вивчення відповідних літературних джерел теоретично обґрунтувати концептуальні засади емпіричного дослідження особливостей впливу смислоутворюючих мотивів на вибір професії у випускників школи-інтернату.
2. Визначити основні етапи експериментального дослідження, контингент досліджуваних, методичний комплекс.
3. Провести емпіричне дослідження.
4. Зробити аналіз й інтерпретацію отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тісний зв'язок проблем психології мотивації, психології особистості та психології регуляції діяльності визначає складність досліджень смислоутворюючих мотивів, які розпочалися в 60-70 роках двадцятого сторіччя як частина досліджень смислів діяльності (А. Г. Асмолов, Ф. В. Бассін, Б. С. Братусь, Ф. Е. Василюк, В. К. Вилюнас, П. Я. Гальперін, В. П. Зінченко, Д. О. Леонт'єв, В. В. Столін, О. К. Тихомиров та ін.). Найбільш важливими дослідженнями в даному напрямку по праву вважаються роботи О. М. Леонт'єва та його послідовників. М. І. Алексєєва, Л. І. Божович, Е. Б. Гончарова, В. Грабал, М. Ф. Добринін, О. К. Дусавицький, А. К. Маркова, М. В. Матюхіна, В. А., Семиченко, Г. І. Щукина та ін. під смислоутворюючими мотивами, що є адекватними цілям діяльності, традиційно вважають мотиви пізнання. Вчені дійшли висновку, що усвідомлення індивідом значущості діяльності слугує перетворенню пізнавальних мотивів на усвідомлювані мотиви навчання.

Головними ознаками смислоутворюючих мотивів є: а) смислоутворююча функція, б) провідне місце в ієрархії мотивів діяльності індивіда.

В нашому дослідженні мотиви вибору майбутньої професії (а саме: мотиви власної праці, соціальної значущості праці, самоствердження в праці та професійної майстерності) у випускників школи-інтернату виділяються в якості смислоутворюючих, займають провідне місце в ієрархії мотивів їхньої пізнавальної діяльності, та в свою чергу, є компонентом системи смислових утворень особистості випускника школи.

Організація та експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на протязі 2009 – 2010 років на базі спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату I – III ступенів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у м. Буча, Київської області за участю учнів 11 класу.

Методами дослідження стали: теоретичний аналіз літератури, анкетування, тестування і метод статистичної обробки результатів. З метою вивчення найважливіших, з нашої точки зору, особливостей розвитку професійної мотивації та спрямованості в учнів-випускників було обрано такі методики: анкета для школярів; анкета «Мотиви вибору» для визначення мотивів майбутньої професійної діяльності; диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) Є.О. Клімова для визначення професійної спрямованості особистості; «Карта інтересів» (визначення провідних пізнавальних інтересів учнів); методика Джона Холланда для оцінки професійного типу особистості.

Результати дослідження. За вказаними вище методиками було отрима-

но результати, які, на наш погляд, розкривають особливості впливу смислоутворюючих мотивів та їх вплив на вибір майбутньої професії у випускників інтернатних закладів.

У таблиці 1 наведені результати обробки «Анкети для школярів» серед учнів 2009 та 2010 років випуску.

Таблиця 1.

Результати обробки «Анкети для школярів»

№	Питання анкети	2009 рік випуску (%)	2010 рік випуску (%)
1	Визначилися з майбутньою професією	70,8	81,5
2	Зробили це самостійно	79,2	63,0
3	За порадою батьків та друзів	20,8	37,0
4	Хочуть мати саме обрану професію	75,0	77,8
5	Здібності переважно відповідають вимогам майбутньої професії	75,0	63,0
6	Здібності повністю відповідають обраній професії	12,5	26,0
7	Готові до спілкування з людьми стільки, скільки це буде потрібно для роботи	66,7	44,4
8	Воліють якнайчастіше спілкуватися з людьми	33,3	55,6
9	Зможуть без особливих труднощів організувати та керувати	50,0	44,4
10	Зможуть справитися з управлінням людськими ресурсами.	50,0	55,6
11	Зможуть навчати інших	70,8	59,3
12	Готові до роботи, пов'язаної з відповідальністю	20,8	11,1
13	Готові до відповідальності у необхідних межах	79,2	88,9
14	Мають повну та досить значну інформацію про сучасні професії	52,5	81,5

Як видно з таблиці 1, серед випускників 2010 року на 11% більше тих, хто вже визначився з майбутньою професією, але серед них більшість зробила свій вибір завдяки оточенню. Треба зазначити й таку тенденцію, що випускники 2010 року стали більш невпевненими щодо відповідності власних здібностей обраній професії, можливо це пов'язано з тим, що інформації про сучасні професії в них побільшало і вони стали більш відповідальними стосовно вибору майбутньої професії.

На перше місце випускники 2009 року поставили те, що у обраній професії найбільше приваблює можливість отримувати від неї задоволення. На другому місці за привабливістю опинилися можливість отримати престижну професію та те, що вона надасть можливість розкрити свої здібності. Бажання бути корисним суспільству та багато заробляти займає третю позицію. Стосовно привабливості майбутньої професії, то на перше місце учні поставили можливість допомагати людям; на друге – можливість бути незалежним від керівників і колег; на третє – можливість навчати інших; на четверте – можливість захищати людей і на останнє місце поставили можливість керувати людьми.

Випускники 2010 року на перше місце також поставили те, що у обраній професії їх найбільше приваблює можливість отримувати від неї задоволення.

На другому місці за привабливістю опинилися можливість розкрити власні здібності та багато заробляти. А ось можливість отримати престижну професію та те, що вони завдяки ній будуть корисними суспільству, займає третю позицію. Стосовно привабливості майбутньої професії, то на перше місце учні поставили можливість допомагати людям; на друге – можливість бути незалежним від керівників і колег; на третє – можливість навчати і керувати іншими; на четверте – можливість захищати людей.

У таблиці 2 наведені результати дослідження, проведеного за анкетною «Мотиви вибору» серед випускників 2009 року.

Таблиця 2.

Результати дослідження за анкетною «Мотиви вибору», проведеного серед випускників 2009 року

Назва мотивів	Рівні розвитку мотиву (%)		
	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)
МВП	8,3	87,5	4,2
МСЗП	16,6	83,4	0
МСП	33,3	66,6	0
МПМ	62,5	33,3	4,2

У таблиці: МВП – мотиви власної праці, МСЗП – мотиви соціальної значущості праці, МСП – мотиви самоствердження в праці та МПМ – мотиви професійної майстерності.

Як видно з таблиці 2, найнижчу сформованість серед смислоутворюючих мотивів мають мотиви професійної майстерності, а от мотиви власної праці, мотиви соціальної значущості праці та мотиви самоствердження в праці мають здебільшого середній рівень розвитку. Але у 4,2 % учнів мотиви власної праці та мотиви професійної майстерності вже мають високий рівень розвитку.

У таблиці 3 наведені результати дослідження, проведеного за анкетною «Мотиви вибору» серед випускників 2010 року.

Таблиця 3.

Результати дослідження за анкетною «Мотиви вибору», проведеного серед випускників 2010 року

Назва мотивів	Рівні розвитку мотиву (%)		
	Низький рівень (%)	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)
МВП	25,0	70,8	4,2
МСЗП	8,3	91,7	0
МСП	20,8	79,2	0
МПМ	62,5	37,5	0

Як видно з таблиці 3, найнижчу сформованість серед смислоутворюючих мотивів серед випускників 2010 року також мають мотиви професійної майстерності, а ось мотиви власної праці, та мотиви самоствердження в праці мають здебільшого середній рівень розвитку. Треба зазначити, що мотиви соціальної значущості праці у цих учнів мають вищий рівень розвитку, порівняно з випус-

кник 2009 року. У 4,2 % учнів мотиви власної праці розвинені на досить високому рівні, на відміну від мотивів професійної майстерності, які серед цих учнів не мають зовсім високого рівня розвитку, на відміну від попереднього року дослідження.

Результати, отримані на основі проведення диференційно-діагностичного опитувальника (ДДО) Є.О. Клімова серед випускників 2009 року, вказують на те, що більшість учнів нашої вибірки схильні працювати у професіях типу «людина-людина», а саме 41,6%, 29,2% – у професіях типу «людина – художній образ», по 12,5% – у професіях типу «людина-природа» та «людина – техніка» і лише 4,2% схильні працювати у професіях типу «людина – знакова система».

А ось серед випускників 2010 року результати інші: більшість з них мають намір працювати у професіях типу «людина-художній образ» (40,7 %), у професіях типу «людина-людина» і «людина-техніка» – по 18,5 %, типу «людина-знакова система» – 14,8 %, а у професіях типу «людина-природа» схильні працювати лише 7,5 %.

Збереження тенденцій щодо спрямованості випускників до професій типів «людина-людина» та «людина-художній образ» може свідчити, що учні більше спираються на цікавість професій, та, можливо, саме по цим професіям більше інформації, вони є більш «престижними» та бажаними. Можливо також, що на підсилення цих уявлень впливають кризові процеси у суспільстві.

У таблиці 4 наведені результати дослідження провідних пізнавальних інтересів за «Картою інтересів», проведеного серед випускників 2009 року.

Таблиця 4.

Результати дослідження провідних пізнавальних інтересів за анкету «Карта інтересів» (серед випускників 2009 року)

№ в «Карті інтересів»	Провідні пізнавальні інтереси	Кількість (в %)
КІ-4	Медицина	12,5
КІ-18	Журналістика	16,6
КІ-19	Суспільна діяльність	29,2
КІ-20	Педагогіка	20,8
КІ-21	Право, юриспруденція	16,7
КІ-22	Сфера обслуговування	4,2
Всього:		100

Наведені у таблиці 4 результати щодо визначення провідних пізнавальних інтересів учнів, підтверджуються результатами дослідження, проведеного за допомогою методики Джона Холланда для оцінки професійного типу особистості учня. Реалістичний тип особистості в нашій вибірці взагалі не виявлений. Соціальний та підприємницький типи – мають 25,0 % учнів, конвенціональний та артистичний типи особистості – 20,8%, а інтелектуальний – тільки 8,33% учнів нашої вибірки.

У таблиці 5 наведені результати дослідження провідних пізнавальних інтересів за «Картою інтересів», проведеного серед випускників 2010 року.

Результати дослідження провідних пізнавальних інтересів за анкетною «Карта інтересів» (серед випускників 2010 року)

№ в «Карті інтересів»	Професія	Кількість (в %)
КІ 1	Біологія	4,2
КІ 2	Географія	4,2
КІ 4	Медицина	8,3
КІ 6	Фізика	4,2
КІ 7	Хімія	4,2
КІ 15	Військові спеціальності	6,3
КІ 15	Література	4,2
КІ 20	Педагогіка	4,2
КІ 22	Сфера обслуговування, торгівля	4,2
КІ 23	Математика	4,2
КІ 25	Іноземні мови	4,2
КІ 26	Образотворче мистецтво	12,5
КІ 27	Сценічне мистецтво	8,3
КІ 28	Музика	8,3
КІ 29	Фізкультура, спорт	16,7
Всього:		100

Як видно з таблиці 5, у випускників 2010 року провідні пізнавальні інтереси представлені дещо інакше, ніж у випускників 2009 року. За результатами обробки методики Джона Холланда серед випускників 2010 року більшість мають артистичний тип особистості, а саме 33,3 %, соціальний тип мають 20,8 %, інтелектуальний тип – 16,7 %, конвенційний та підприємницький по 12,5 %, а реалістичний тип – 4,2 % досліджуваних випускників.

Нами був проведений кореляційний аналіз результатів кожного з двох досліджень за критерієм Спірмена.

У випускників 2009 року мотиви власної праці мають негативну кореляцію з бажанням у майбутній професії навчати інших ($p \leq -0,05$), тобто вони більш зосереджені на власному професійному розвитку та не схильні до навчання інших. Також ці мотиви мають негативний кореляційний зв'язок з бажанням мати роботу, яка буде пов'язана з відповідальністю ($p \leq -0,01$). Мотиви соціальної значущості праці здебільшого мають учні, схильні працювати у майбутньому у професіях, які належать до системи «людина-природа» ($p \leq 0,05$) та негативно пов'язані з бажанням працювати у журналістиці ($p \leq -0,05$). Розвиненість мотивів самоствердження в праці мають позитивний кореляційний зв'язок з бажанням мати роботу, яка буде пов'язана з відповідальністю та з роботою у сфері обслуговування ($p \leq 0,05$) і негативно – з навчальною успішністю та інтелектуальним типом особистості ($p \leq -0,05$). Тобто вони не пов'язують відповідальність у роботі з власною навчальною успішністю та не вважають таку роботу інтелектуальною. Мотиви професійної майстерності мають негативний кореляційний зв'язок з роботою у системі «людина-природа» ($p \leq -0,05$), що вказує на те, що учні не вважають за можливе у цих професіях набути професійної майстерності (на відміну від професій у системі «людина-людина», де

ця майстерність є необхідною). Очевидно, учні вважають, що робота у журналістиці вимагає відповідальності та навчальної успішності, а у сфері обслуговування та торгівлі навчальна успішність не потрібна.

У випускників 2010 року мотиви соціальної значущості праці мають негативний кореляційний зв'язок з бажанням керувати людьми у своїй майбутній професії ($p \leq -0,01$), тобто вони не схильні до таких професій. Розвиток мотивів професійної майстерності ($p \leq 0,01$), навпаки, підвищує в них бажання керувати людьми. Мотиви власної праці негативно корелюють з навчальною успішністю та пізнавальними інтересами в сфері образотворчого мистецтва ($p \leq -0,05$). Тобто чим вищим є рівень розвитку таких мотивів, тим нижчою є навчальна успішність і інтерес до образотворчого мистецтва та навпаки. Серед учнів, які мають реалістичний тип особистості (а таких в нашій вибірці менше – 4,2% учнів) вже визначилися з обраною професією ($p \leq 0,05$). Вони мають пізнавальні інтереси, які пов'язані з математикою ($p \leq 0,05$) та не цікавляться музикою ($p \leq -0,05$). До спілкування з іншими людьми більш схильні учні, які мають пізнавальні інтереси, що пов'язані з суспільною діяльністю та педагогікою ($p \leq 0,05$), а також з юриспруденцією ($p \leq 0,01$). Навчати інших не схильні випускники реалістичного та підприємницького типу особистості ($p \leq -0,05$), а схильні до такої діяльності ті, що мають пізнавальні інтереси в сфері юриспруденції, іноземних мов та сценічного мистецтва ($p \leq 0,05$). З навчальною успішністю учні не пов'язують професії у сфері електро- і радіотехніки ($p \leq -0,01$). В учнів, які схильні до праці у системі «людина-природа» здебільшого не формується конвенційний тип особистості ($p \leq -0,05$). А в учнів, які хотіли б працювати в системі «людина-техніка» здебільшого формується реалістичний тип особистості ($p \leq 0,01$). А ось учні з підприємницьким ($p \leq -0,05$) та артистичним типами особистості ($p \leq -0,01$) висловлюють бажання працювати в системі «людина-техніка». Систему праці «людина-людина» не обирають учні реалістичного типу особистості ($p \leq -0,01$), а обирають здебільшого ті, в яких сформовані наступні провідні пізнавальні інтереси: суспільна діяльність, педагогіка, юриспруденція ($p \leq 0,01$) та журналістика, сфера обслуговування, торгівля, сценічне мистецтво, музика ($p \leq 0,05$). Ці учні висловлюють бажання до навчання інших ($p \leq 0,01$).

А випускники, які мають підприємницький, інтелектуальний та соціальний типи особистості остаточно ще не визначилися з типом професії, в якій хочуть працювати. Визначилися з майбутньою професією тільки учні реалістичного типу особистості, а учні конвенційного та артистичного типів – лише зі спрямованістю до відповідної сфери професійної діяльності.

Треба зазначити, що у суспільстві зараз існує великий попит на професії саме типу «людина-техніка» і «людина-знакова система». Тому в зв'язку з цим, потрібно налагодити систему професійної орієнтації, яка буде більш ретельно ознайомлювати випускників з різними професіями.

Таким чином, виявлені особливості впливу смислоутворюючих мотивів на вибір майбутньої професії випускника інтернатного закладу дають можли-

вість для розроблення рекомендацій щодо вдосконалення методів професійної орієнтації в закладах освіти.

Висновки. Мотиви вибору майбутньої професії (а саме: мотиви власної праці, соціальної значущості праці, самоствердження в праці та професійної майстерності) у випускників школи-інтернату виділяються в якості смислоутворюючих, займають провідне місце в ієрархії мотивів їхньої пізнавальної діяльності та, у свою чергу, є компонентом системи смислових утворень особистості.

Смислоутворюючі мотиви визначають внутрішнє ставлення індивіда до майбутньої професійної діяльності як до особистісно значущої, займають провідне домінуюче положення в мотиваційно-смисловій сфері особистості, визначають загальну спрямованість діяльності, її місце в системі особистісних взаємин і цінностей.

Головними ознаками смислоутворюючих мотивів є: а) смислоутворююча функція, б) провідне місце в ієрархії мотивів діяльності індивіда.

В результаті нашого дослідження було з'ясовано, що розвиток смислоутворюючих мотивів майбутньої професійної діяльності в учнів випускного класу має не достатній рівень та потребує спрямованого корекційного впливу.

Смислоутворюючі мотиви здатні здійснювати зворотній вплив на трудову поведінку особистості. Вони активізують навчально-виховний процес, надають можливість вдосконалити знання і вміння, підвищити інтелектуальний рівень випускників. А це, у свою чергу, стане основою їхнього адекватного вибору майбутньої професії.

Як видно з проведеного дослідження, випускники у виборі майбутньої професії не завжди керуються вимогами до професії та власними психологічними особливостями. В них не вистачає інформації щодо професій, які вони вважають менш «престижними», хоча вони є і більш потрібними для суспільства.

Необхідно застосовувати спеціально розроблену профорієнтаційну та корекційно-розвивальну програми, завдяки яким учні отримають необхідні знання, вміння й навички для ефективного вибору майбутньої професії.

Література

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избран. психол. тр. – М.-Воронеж, 1995.- 348 с.
2. Вербицкий А. А., Платонова Т. А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации. М., 1986. - 172 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учеб. пособие. – М.: Изд. центр «Академия», 2007. – 240 с.
4. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. - 252 с.
5. Леонтьев В.Г., Банков С.А. Мотив как интегральный побудитель и регулятор деятельности // Мотивация учебной деятельности. – Нов-к, 1983. - С. 40-48.
6. Панасенко Н.М. Дослідження психологічних особливостей розвитку професійної мотивації та конфліктної компетентності у випускників школи //Актуальні проблеми психології. Том V. Випуск 9. / За ред. Максименка С.Д. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2009 – С. 298 – 309.

7. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. М. Мысль, 1971. – 360 с.
8. Ржевська З.О. Формування смислоутворюючих мотивів // Психологія. Зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – Вип. 18. – С. 106–111.
9. Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации: Избр. психол. тр. – М.; Воронеж: Изд-во Ин-та практ. психологии; МОДЭК, 1998. – 304 с.

В статье анализируются результаты исследования развития смислоутворяющих мотивов выпускников интернатных заведений в контексте выбора ими будущей профессии. Обосновывается необходимость разработки и внедрения в систему психологического сопровождения выпускников специально разработанных профориентационной и коррекционно-развивающей программ, благодаря которым ученики получают необходимые знания, умения и навыки, для эффективной профессиональной деятельности в будущем.

Ключевые слова: мотив, познавательные интересы, направленность, смыслообразующие мотивы, профессия, профориентация.

In the article the results of research of development of smisloutvoryuyuchikh reasons of graduating students of internatnykh establishments are analyzed in the context of choice by them to the future profession. The necessity of development and introduction is grounded for the system of psychological accompaniment of graduating students of the specially developed vocational orientation and korekcionno-developing programs, due to which students will get necessary knowledge's, abilities and skills, for effective professional activity in the future.

Keywords: reason, cognitive interests, orientation, smysloobrazuyuschie reasons, profession, vocational orientation.

Пилипенко Н.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МОТИВАЦІЇ ВИБОРУ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЕМ МІСЦЯ РОБОТИ

У статті аналізуються проєктивна, ідеальна і робоча, реальна мотивація вибору майбутнім фахівцем місця роботи. В результаті застосування авторської методики з'ясовано "умовні" мотиви у структурі мотивації професійних досягнень студентів та психологічні чинники вибору ними роботи.

Ключові слова: мотиви вибору місця роботи; ідеальна, проєктивна і реальна робоча мотивація; потреби; цінності.

Проблема дослідження психологічних чинників включення індивіда у трудову діяльність з метою підвищення відповідальності й особистісної активності під час вибору роботи, а також для перегляду професійних орієнтирів є надзвичайно актуальною. Трудову мотивацію людини, як правило, досліджують на етапі виконання нею робочих обов'язків, проте мотивація будь-якої трудової діяльності має більш складну ієрархізовану структуру, яка формується у